

Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios bibliotekos literatūriniam
konkursui

Arūnė Jakubauskaitė
Petro Vileišio gimnazijos 4e klasės mokinė

*ŽEMĖS FILOSOFIJA MARI AUS KATILIŠKIO
ROMANO "UŽUOVĖJA" NOVELĖJE
"POLAIDIS"*

Rašinys

Pasvalys
2003 m.

Žemės filosofija Mariaus Katiliškio romano
„Užuovėja“ novelėje „Polaidis“

Ne vieno lietuvių literatūros klasiko kūrinuose randame žemės temą: pavyzdžiui, Romualdo Granausko apysakoje „Gyvenimas po klevu“, Petro Cvirkos romane „Žemė maitintoja“, Juozo Baltušio „Sakmėje apie Južą“ ir kituose. Žemė ir Mariaus Katiliškio romano „Užuovėja“ centre. Ypač daug dėmesio žemei ir žmogaus santykiams su ja skiriama novelėje „Polaidis“. Ryškiausiai čia vaizduojama ūkininko Juozapo Dryžos meilė savajai žemei.

Juozapas Dryža – senosios kartos žmogus, todėl jam artima žemė, jos gyvenimas. Šis žmogus suvokia, kas jį maitina ir globoja. Žino, kad su žeme jis liks amžinai – po mirties atguls į ją.

Novelės veiksmas vyksta pavasarį. Tai naujo gyvenimo pradžia, naujos gyvybės užsimezgimo laikas. Kiekvienas daigelis, prasikalęs žemėje, – tai nauja gyvybė. Juozapas Dryža, šios novelės herojus, eina apžiūrėti žiemkenčių lauko, jis nori sužinoti, ar rugiai ir kviečiai iškentė žiemą, ar rudeni pasėtas grūdas užmegs gyvybę. Žemė – lyg motina, savo iščiose sauganti vaisių. Dryžai ji tartum artimas žmogus, kuriuo jis privalo rūpintis.

Einant per šlapią pavasarinį lauką, žemė limpa prie kojų, lyg traukdama žmogų į save, nebenorėdama jo paleisti. Tai atrodo kaip besiantinančios mirties ženklas. Žemė, apkabindama Juozapo Dryžos kojas, kviečiasi jį pas save. Motina žemė žino daugiau už žmogų: ji sako, kad Dryža jau atliko savo darbus, kurie jam buvo gyvenimo skirti, kad jau laikas jam ilsėtis.

Per savo ilgą gyvenimą ūkininkas gerai pažino savo žemę. Ja vaikščiojo daugybę metų. Dabar, paskutinį kartą ją lankydamas, Juozapas Dryža mąsto, kad nėra nė lopinėlio žemės, kur jo nebūta, nevaikščiota, nedirbta, „nėra gal piršto dėjimui vietos jo dirvose, kur nekrito šimtą kartų jo šešėlis“. Ši rašytojo sumanyta

ta, nevaikščiota, nedirbta, "nėra gal piršto dėjimui vietos jo dirvoje, kur nekrito šimtą kartų jo šešėlis". Ši rašytojo sumanyta metafora puikiai atspindi novelės herojaus gyvenimą – jo nuolatinį kruopštų, sąžiningą darbą. Čia pat tekste esantys palyginimai šią mintį dar labiau paryškina, sukuria dar meniškesnį vaizdą: "...turėjo kristi jo šešėlis, kaip žingsnių sukeltas šlamesys, kaip trupėjimas grumsto ir traškus velėnos slydimas nuo raikančios žagrės".

Žemę Juozapas Dryža pažįsta kaip save, pažįsta kiekvieną jos lopinėlių, nes ji ne tik "šešėliu nuklostyta", bet ir "nučiupinėta pirštais, nuletenta naginėm, iškilota kas metą į saulės šviesą". Juk kiekvieną pavasarį žmogus ją apsėja, kiekvieną rudenį nuima derlių ir ruošia kitai sėjai. Ji prilyginama žmogui: "Ir žemei reikalinga atvanga, kaip žmogui". Kasmet augindama naują gyvybę ji pavargsta, išsenka. Taip mąsto novelės herojus, kuris atrodo toks pat kaip ir žemė: pavargęs, atvangos reikalingas. Nors pats taip ir nesijaučia, jis dar gyvybingas, su viltimi pasitinkantis naują pavasarį. "Pailsėti... Bet nėra kada, kol dar sąnariai lankstos", - mąsto Dryža. Tačiau toks likimas skirtas kiekvienai gyvai būtybei – amžinas poilsis nuėjus gyvenimo kelią. Tik žemė pailsėjusi vėl augina naują gyvybę, o žmogus pats į tą kelią nebegrižta – jį tęsia vaikai, anūkai.

Kaip švelniai Juozapas Dryža kreipiasi į žemę: "Ak tu žeme, žemele juodoji. Kokia tu didelė ir brangi". Deminutyvas "žemelė" paryškina šio žmogaus meilę jai, artimą, intymų santykį su ja. Šie žodžiai, tiksliau, retoriškas atsidusimas, Juozapo Dryžos mintyse suskamba, kai jis džiaugiasi žeme, prisikėlusia iš žiemos miego ir pasiruošusia naujos gyvybės užmezgimui. Taigi į žemę žiūrima kaip į moterį, besirengiančią gimdyti, todėl ir atsiranda toks intymumas.

Personifikuotas santykis su žeme išryškėja ir iš kitų detalių. Dryža žemę pažįsta ir iš prisilietimų: "Jis palietė žemę ranka, pagrabinėjo pirštais kaip neregys mylimą veidą". Neregiumi pirštai-tai akys, jie padeda pažinti pasaulį, kaip mes jį pažįstame regėdami. Šis palyginimas atveria gilią prasmę: akimis matai tik žemės juodumą, o liesdamas ją pajunti, tarsi įsiskverbi į jos vidų. Juozapui Dryžai net žemės kvapas yra brangus, jis įsivaizduoja,

“kaip kvepės garuodama žemė, sujudinta ir pribrendusi gyvasčiai”.

Juozapas Dryža miršta tarytum atlikęs savo pareigą šiame pasaulyje, miršta natūraliai. Javų aplankymas tampa mistiniu atsisveikinimu su gyvenimu, tai yra su žeme, kuri ir buvo visas jo gyvenimas. “Žemę turi saugoti ir pasilikti joje per amžius,”-taria sau Dryža. Jis tiki, kad siela nemiršta, kad ji-tai amžinoji gyvybės jėga, kuri išsikūnija kituose gyvuose kūnuose. Dryža miršta ramus, nes žino, kad bus palaidotas savoje žemėje, gimtinės kapuose. Kitur nenorėtų, nes svetima žemė jį slėgtų.

Taigi novelėje “Polaidis” atskleistas labai artimas žmogaus santykis su žeme. Į žemę žiūrima tarsi į žmogų. Žemės gyvenimas labai panašus į žmogaus gyvenimą. Tačiau gyvybės ciklas žemėje kasmet pasikartoja, o žmogus gyvena vieną kartą. Mariaus Katiliškio romano herojus Juozapas Dryža, nugyvenęs gražų ir teisingą gyvenimą, mirtį pasitinka taip pat gražiai ir ramiai. Jis- kaip žemės dalis, priima lemtį natūraliai, nes toks pat procesas vyksta visoje gamtoje. Žemė išmoko žmogų šios paprastos filosofijos.